

Foto: Tom van Limpt

KIJKEN DOOR EEN JONGERENBRIL

Hoe onderzoek je met leerlingen representaties van adolescentie in YA-romans?

In dit artikel presenteert Linda Ackermans een vorm van literaire analyse waarin leerlingen onderzoek doen naar de vraag: hoe weerspiegelt een literaire tekst de adolescentie als levensfase?

LINDA ACKERMANS

Literatuur voor young adults (YA) heeft de afgelopen jaren in Nederland flink aan terrein gewonnen, zowel in het literaire bedrijf als in het voortgezet onderwijs (Ackermans, 2021, 2022). In YA-literatuur is de hoofdpersoon veelal zelf een adolescent, bij wie het vertelperspectief ligt, en spelen thema's een rol die voor adolescenten van belang zijn. Daarmee circuleren in YA-romans allerlei ideeën over de adolescentie, waarmee de lezer wordt geconfronteerd. Zulke ideeën kunnen bestaande denkbeelden over deze levensfase bevestigen en zelfs versterken, of juist ontcrachten.

Om daarnaar onderzoek te kunnen doen, stelden Robert Petrone, Sophia Sarigianides en Mark Lewis in

2014 de Youth Lens-benadering voor: een vorm van literaire analyse waarmee de lezer kan onderzoeken hoe ideeën over de adolescentie in teksten worden gevormd, verspreid, bekritiseerd en geëvalueerd. Twee vragen die daarbij centraal staan, zijn: hoe wordt de fase van de adolescentie in literaire teksten verbeeld, en hoe verhouden zulke representaties zich tot dominante opvattingen over de adolescentie in de maatschappij?

Hoewel de Youth Lens-benadering kan worden toegepast op alle vormen van literatuur waarin adolescenten een voorname rol spelen en/of waarin de adolescentie wordt gethematiseerd, is de benadering bij uitstek geschikt voor een kritische lezing van YA-romans. Deze zijn immers expliciet bedoeld voor jongeren en worden in het voortgezet onderwijs onder meer gewaardeerd

vanwege hun spiegeelfunctie: het idee dat jongeren er herkenning in vinden (Petrone et al., 2014; Ackermans, 2022). Juist vanwege de waarde die wordt gehecht aan herkenning, is het relevant om te onderzoeken hoe de adolescentie wordt gerepresenteerd in teksten die specifiek voor adolescenten zijn bedoeld.

In dit artikel laat ik zien hoe je de Youth Lens kunt inzetten om leerlingen actief aan de slag te laten gaan met (YA-)literatuur. Ik hoop de door Petrone et al. gemunte benadering zo een breder publiek te geven, omdat deze mijns inziens een welkome verrijking is van de literatuurdidactische praktijk in het voortgezet onderwijs. De Youth Lens is toepasbaar in zowel lessen Nederlands als moderne vreemde talen en, vanwege de uitdagende en kritische aard, vooral geschikt voor de

bovenbouw (havo en vwo; afhankelijk van gekozen titels en concrete werkwijze ook vmbo).

Uitgangspunten van de Youth Lens

De Youth Lens kent een aantal uitgangspunten (Petrone et al., 2014; Ackermans, 2023). Ten eerste vertrekt de benadering vanuit het idee dat de adolescentie een cultureel construct is. Hoe wij de adolescentie begrijpen, is afhankelijk van en wordt bepaald door sociale afspraken en gedachtegangen die gelden binnen een (historische en culturele) context. Binnen een context kunnen bepaalde denkbeelden over de adolescentie dominant zijn, maar deze zijn altijd geconstrueerd. De adolescentie is dus geen universele ervaring, maar tijd- en plaatsgebonden en afhankelijk van individuele omstandigheden.

VERHAALELEMENT	Fase 1 – Beschrijving	Fase 2 – Analyse	Fase 3 – Implicatie
KARAKTERISERING PERSONAGES	Hoe kunnen de adolescente personages worden beschreven? Hoe gedragen ze zich? Welke mogelijkheden en verlangens hebben ze? Hoe worden volwassen personages gekarakteriseerd? En hoe worden zij beschreven in relatie tot de adolescente personages?	Hoe verhouden de adolescente en volwassen personages zich tot elkaar? Welke taalkundige tegenstellingen (bijvoorbeeld <i>verantwoordelijk</i> versus <i>onverantwoordelijk</i> , <i>volwassen</i> versus <i>niet-volwassen</i>) worden gebruikt om adolescente en volwassen personages ten opzichte van elkaar te positioneren? Welke betekenis kan aan deze beschrijvingen worden toegekend?	In hoeverre komt de beschrijving van de adolescente personages tegemoet aan stereotiepe opvattingen over 'de adolescent' in de maatschappij? In hoeverre sluit de verbeelding van de adolescent in de roman aan bij het dominante idee van de adolescent in de maatschappij?
SETTING	In welke (verschillende) setting(s) bevinden de adolescente personages zich? Is er sprake van een symbolische setting?	Hoe worden de adolescente personages gepositioneerd in relatie tot de verhaalsetting? Hebben ze invloed op de setting? Kiezen ze voor een bepaalde setting of bevinden ze zich er verplicht in? Worden ze fysiek of psychologisch beperkt of verrijkt door (een verandering in) de setting?	(Hoe) draagt de setting bij aan de ontwikkeling van de personages? Of beperkt de setting deze ontwikkeling juist (en zo ja, hoe)? Welke rol speelt context in de vorming van jongeren/de adolescentie?
PLOT	Met welke conflicten krijgen de adolescente personages te maken? Waardoor ontstaan deze conflicten, en hoe worden ze opgelost? Door wie worden ze opgelost: door adolescenten of volwassenen?	Welke betekenissen kunnen worden toegeschreven aan de conflicten die de adolescente personages ervaren? Hoe zien adolescente personages de problemen/conflicten, en hoe beschouwen volwassenen ze? Hoe kijken de verschillende personages tegen de oplossing aan?	Wat zeggen de conflicten in het verhaal over verwachtingen die aan adolescenten worden toegeschreven? Welke mogelijkheden of beperkingen worden expliciet of impliciet aan jongeren (in de roman) toegeschreven?
THEMA	Welke thema's spelen een rol in het verhaal?	Welke ideeën of waarden over de adolescent(ie) worden overgebracht via deze thema's?	Hoe bepalend zijn deze thema's voor de ideeën van de lezer over de adolescent(ie)? Zorgen ze voor een nieuwe kijk op de adolescentie of bevestigen ze bestaande ideeën?
METAFOREN	Welke metaforen worden gebruikt om de adolescent(ie) in het verhaal te omschrijven?	Wat zeggen deze metaforen, hoe zijn ze te interpreteren?	(Hoe) worden metaforen gebruikt om de adolescentie symbool te laten staan voor iets groters, bijvoorbeeld voor veranderingen in de maatschappij?

Stappenplan voor toepassing van de jongerenbril, gebaseerd op Petrone et al. (2014)

Een mooie manier om leerlingen hiervan bewust te maken, is ze te laten brainstormen over hun ideeën bij 'adolescent-zijn': welke woorden komen bij ze op als ze denken aan een zestienjarige (waarbij zestien symbool staat voor de adolescentie in bredere zin)? En hoe verandert dat woordweb als het gaat om een zestienjarige in India of Burundi, of aan het begin van de negentiende eeuw? Een ander idee is om leerlingen een tekening te laten maken van een 'typische jongere' en hun tekeningen klassikaal te bespreken (zie ook Borsheim-Black, 2015): wat valt op, in welke mate herkennen leerlingen zich in de illustraties en (waardoor) zijn de illustraties stereotiep te noemen?

Vervolgens kun je met leerlingen spreken over hun ervaringen: wanneer en hoe ervaren zij dat ze als een 'typische adolescent' behandeld of benaderd worden? De *Youth Lens* gaat ervan uit dat opvattingen over de adolescentie hun weerslag hebben op jongeren zelf. In het Westen zien we jongeren nogal eens als zoekende en rebelse mensen in ontwikkeling. Daarmee bevinden zij zich voortdurend in een tijdelijke fase van *wording* (Lesko, 2012). Zulke concepties zijn van invloed op ons beeld, onze benadering en onze verbeelding van adolescenten (in bijvoorbeeld series, films en romans). Er is dus voortdurend een wisselwerking tussen denkbeelden over en verbeeldingen van de adolescentie.

Een laatste uitgangspunt is dat de adolescentie in literaire teksten vaak een symbolische functie heeft: jongeren worden voorgesteld als hoop voor de toekomst, of juist als de problematische 'jeugd van tegenwoordig'. Een mooi voorbeeld van het eerste discours is te vinden in dystopische YA-romans: in tegenstelling tot dystopieën voor volwassenen eindigen YA-dystopieën meestal hoopvol en zijn het de jongeren die met succes in opstand komen tegen de ongewenste samenleving waarin ze leven (Basu et al., 2013).

Naar een concrete toepassing

Vanuit de beschreven vertrekpunten kan worden onderzocht hoe de adolescentie in literaire teksten wordt verbeeld én hoe representaties van de adolescentie in teksten zich verhouden tot dominante ideeën over de adolescentie in de maatschappij. Om de lezer daarbij

handvatten te geven, formuleerden Petrone et al. (2014) zogenaamde 'guiding questions': vragen die helpen om een tekst te benaderen via de *Youth Lens*. De lezer volgt daarbij een stappenplan dat bestaat uit drie fasen (zie kader*).

In de eerste fase stelt de lezer vragen bij vijf verhaalelementen: karakterisering van de personages, setting, plot, thema's en gebruik van metaforen. Hoe worden de adolescente personages bijvoorbeeld beschreven? Welke mogelijkheden en verlangens hebben ze? In welke setting bevinden ze zich? Zulke vragen zijn goed te beantwoorden door lezers die geen ervaring hebben met de *Youth Lens* en sluiten bovendien aan bij de wijze waarop leerlingen (via methodes) vaak in aanraking komen met verhaaltheoretische begrippen.

In de tweede fase verkent de lezer hoe bepaalde verhaalelementen bijdragen aan de manier waarop de adolescentie wordt weergegeven in de tekst. Verrijkt of beperkt de setting de adolescente personages? Welke ideeën of waarden over de adolescentie worden overgebracht via de thema's in de tekst? Door zulke vragen ervaren leerlingen de meerwaarde van de narratieve analyse: ze ondervinden in deze stap waarom het zinvol was om de setting te beschrijven.

In de derde fase maakt de lezer de stap van 'binnen' naar 'buiten' de tekst, door de vraag te stellen hoe representaties van de adolescentie in de literaire tekst zich verhouden tot dominante opvattingen over de adolescentie in de maatschappij. Versterkt het werk bepaalde ideeën of ondermijnt het die juist, of beide?

Om te illustreren hoe een toepassing van de *Youth Lens* er in de praktijk uit kan zien, geef ik hieronder twee voorbeelden, waarbij ik telkens focus op één verhaalelement. Om leerlingen kennis te laten maken met het onderzoeken van representaties van adolescentie in literaire teksten, is het raadzaam de opdracht in beginsel klein te houden. Laat leerlingen bijvoorbeeld één verhaalelement onderzoeken en/of laat ze bij een verhaalelement in elke fase één vraag uit het stappenplan beantwoorden. Het gaat er in eerste instantie om dat leerlingen een idee krijgen van hoe literaire teksten jongeren verbeelden en dat ze zich bewust worden van de (mogelijke) implicaties daarvan.

Het gaat erom dat leerlingen een idee krijgen van hoe literaire teksten jongeren verbeelden en dat ze zich bewust worden van de (mogelijke) implicaties daarvan

‘Lamlendige pubers’

In *Zonder titel* (2015) van Erna Sassen moet hoofdpersoon Joshua wennen op zijn nieuwe vmbo-school. De schoolse setting waarin een groot deel van het verhaal zich afspeelt, laat diverse stereotiepe verbeeldingen van vmbo'ers zien. De leerlingen zijn opstandig en onverschillig, moeilijk handelbaar en willen vooral keten. De leraren spreken van ‘lamlendige pubers’ (p. 202). Niet zelden rent er iemand, na verbaal of fysiek geweld, huilend de klas uit of wordt de beveiliging gebeld. Joshua, die eerder havo deed, kijkt op zijn medeleerlingen neer en moet weinig hebben van hun gedrag: ‘In mijn nieuwe klas gaan ze eerst de tafels ondersteboven zetten als ze een lokaal binnenkomen. Dat vinden ze leuk. Ik denk: veel moeite. Want het draait er altijd op uit dat ze die tafels ook weer overeind moeten tillen. Maar dan zijn we inmiddels wel tien minuten verder’ (p. 10).

Joshua heeft vooral moeite met Sergio en zijn vriend Dylan, schijnbaar stoere jongens die kickboksen: ‘Ik wist natuurlijk vanaf het moment dat ik in deze kutklas werd geplaatst dat ik een keer gezeik zou gaan krijgen met Sergio, aanvoerder van een groep kansloze hangjongeren’ (p. 7). Gaandeweg moet Joshua zijn beeld echter bijstellen en vindt hij in Sergio en Dylan twee vrienden die hem helpen met zijn grootste worsteling: het verlies van zijn beste vriendin Zivan, die na jaren in Nederland terug moest naar Irak. Via Zivans tante verneemt Joshua hoe het Zivan vergaat: ze is uitgehuwelijkt aan haar neef, moet een hoofddoek dragen en in haar eentje het huishouden doen. ‘Ze mag niet eens naar school!’ (p. 45).

Het verhaal legt bloot hoe de omgeving waarin jongeren zich bevinden van invloed is op hun ervaring van de ado-

lescentie. Waar de ervaringen van Joshua en Zivan redelijk overeenkwamen toen zij beiden havo deden, verschillen hun ervaringen en mogelijkheden hemelsbreed na Zivans verhuizing. Daarbij speelt ook mee dat Zivan een Irakees meisje is. Door leerlingen de setting te laten analyseren, worden ze zich bewust van de

adolescentie als een cultureel construct. Ze reflecteren bovendien op hoe verwachtingen het adolescent-zijn (kunnen) beïnvloeden. Daarnaast is het interessant om met leerlingen te discussiëren over de stereotiepe verbeelding van vmbo-leerlingen: (in hoeverre) herkennen zij zich in de personages? Wat vinden zij van de beschrijving en hoezeer sluit die aan bij het dominante beeld van vmbo'ers in onze maatschappij?

‘In de wachtkamer’

Regeneratie (2021) van Eva Coolen is een roman die zich goed leent om het gebruik van metaforen te onderzoeken. Hoewel de roman niet expliciet voor een jongerenpubliek is uitgegeven, bevat deze wel alle kenmerken van een YA-roman (Ackermans, 2023). In het verhaal zijn twee meiden van zestien en net achttien jaar op de vlucht – voor een ernstig uit de hand gelopen situatie en voor het sociaal-arme milieu waarin ze opgroeien. Via flashbacks leert de lezer meer over het leven van de naamloze ik-verteller en haar vriendin Ruth. Beiden hebben het idee geïnternaliseerd dat de adolescentie een periode vol mogelijkheden is en dat ze alles kunnen worden wat ze willen. Ze hebben dan ook grootse dromen, die ze alleen nog maar hoeven waar te maken.

In vele metaforen wordt de adolescentie in *Regeneratie* beschreven als een fase van ontwikkeling. De ik-verteller

Deze vorm van literaire analyse staat dicht bij leerlingen en zet tegelijkertijd aan tot kritisch lezen en denken

gelooft bijvoorbeeld dat ze ‘in de wachtkamer’ van haar leven zit: ‘Dat er op een goed moment een deur was waar ik doorheen zou stappen, waarachter alles nog stond te gebeuren en waar ik iemand zou worden’ (p. 25). Het idee van de adolescentie als een periode van wording komt hier duidelijk naar voren. De ik benadrukt diverse malen dat zich nog geen vaste identiteit heeft gestabiliseerd, maar dat ze *op weg* is iemand te worden.

Ook de verhaalsetting is symbolisch op te vatten: de hoofdpersonages zijn gedurende het hele verhaal (met uitzondering van de flashbacks) *onderweg*. De setting symboliseert daarmee de ontwikkelingsfase waarin de meiden zich bevinden. Enerzijds wil de ik-figuur ouder zijn, anderzijds refereert ze in figuurlijk taalgebruik aan de onmogelijkheid van het volwassen leven: ‘Een rijbewijs leek me bijna onmogelijk te halen. Om je tussen al die mensen te begeven, die allemaal hun eigen weg gingen en hun eigen keuzes maakten, met een snelheid die je zou verpletteren als die de kans kreeg’ (p. 49). Het feit dat de hoofdpersonages er aan het einde van het verhaal voor kiezen om een rotonde op te rijden en onderweg te blijven, is veelzeggend.

Wanneer leerlingen met de *Youth Lens*-benadering onderzoek doen naar het gebruik van metaforen om de adolescentie te beschrijven, staan ze ook stil bij de betekenis van deze metaforen en de maatschappelijke verwachtingen die aan de adolescentie worden gekoppeld. Een dergelijke analyse laat zien hoe opvattingen over deze levensfase verankerd zijn in ons denken en hoe jongeren er (mogelijk) door beïnvloed worden.

Tot slot

Bovenstaande voorbeelden lichten slechts een tipje van de sluier op van wat een analyse met behulp van de *Youth Lens* kan opleveren. Deze vorm van literaire analyse staat dicht bij leerlingen (ze onderzoeken de levensfase waarin ze zich zelf bevinden) en zet tegelijkertijd aan tot kritisch

lezen en denken: jongeren duiken diep in een tekst, analyseren en interpreteren deze en reflecteren erop. De benadering helpt leerlingen om betekenis te geven aan teksten, laat ze nadenken over hoe zij worden gezien en verbeeld en daagt hen uit om dominante (maatschappelijke) ideeën te bevragen.

Het gepresenteerde stappenplan biedt een startpunt om literaire teksten via de *Youth Lens* te analyseren, maar is uiteraard niet uitputtend (zie ook Ackermans, 2023). Het kan als inspiratie worden gebruikt om leerlingen in verschillende jaarlagen in de bovenbouw van vmbo, havo en vwo (ook afhankelijk van het gekozen literaire werk) een concrete opdracht te geven waarmee ze vele literaire werken door een jongerenbril kunnen bekijken. ■

Linda Ackermans werkt aan de Radboud Universiteit aan een proefschrift over YA-literatuur, is docent Nederlands in het voortgezet onderwijs en lerarenopleider/docent moderne Nederlandse letterkunde in het hbo.

NOOT

* Het kader is een vrije vertaling van het stappenplan zoals Petrone et al. (2014) dat voorstellen. Zie Ackermans (2023) voor opmerkingen/kanttekeningen bij het stappenplan en ideeën voor toekomstige uitbreidingen.

LITERATUUR

- Ackermans, L. (2021). Een decennium *young adult* literatuur in Nederland (2009-2019): Een stand van zaken. *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 137(1), 45–72.
- Ackermans, L. (2022). *Young adult-literatuur op de leeslijst en in de lespraktijk: Een onderzoek naar de inzet en positie van literatuur voor jongeren in de bovenbouw van het havo en vwo*. Stichting Lezen.
- Ackermans, L. (2023). Hoe het voelt om een meisje te zijn: Representaties van adolescentie in de roman *Regeneratie* van Eva Coolen. *Nederlandse Letterkunde*, 28(3), 247–272.
- Basu, B., Broad, K., & Hintz, C. (2013). *Contemporary dystopian fiction for young adults: Brave new teenagers*. Routledge.
- Borsheim-Black, C. (2015). Reading pop culture and young adult literature through the youth lens. *English Journal*, 204(3), 29–34.
- Lesko, N. (2012). *Act your age! A cultural construction of adolescence*. Routledge.
- Petrone, R., Sarigianides, S., & Lewis, M. (2014). The youth lens: Analyzing adolescence/ts in literary texts. *Journal of Literacy Research*, 46(4), 506–533.